

TƏLƏBƏ GƏNCLƏRİN TƏFƏKKÜRÜNÜN İNKİŞAFINDA TƏHSİLİN ROLU

Açar sözlər: Təhsil, Təhsilin keyfiyyəti, Fəlsəfi baxış

*Ключевые слова: Образование, Качество образования, Философские
взгляды*

Keywords: Education, Quality of education, Philosophical views

Azərbaycan Respublikasında ali təhsilə Boloniya prosesinin tətbiqinin genişlənməsi və dərinləşməsi ali təhsilin keyfiyyətinə diqqəti artırır və təhsil islahatlarının həyata keçirilməsi istiqamətində aparılan işləri daha da sürətləndirir. Bir çox ekspertlərin rəyinə görə Boloniya bəyannaməsi avropa ali təhsilinin keyfiyyəti haqqında dəqiq təsəvvür yaratmır və avropa ali təhsil cəmiyyətləri keyfiyyətin təmin edilməsi üçün müəyyən edilmiş plana malik deyil. Lakin təhsil nazirlərinin Paris konfransından başlayaraq keyfiyyətin təmin edilməsi probleminin Boloniya prosesinin əsas məqsədi olması bu mövzunun mərkəzində duran məsələ kimi qarşıya qoyulur. Boloniya prosesinin sonrakı inkişaf dinamikası da bu məsələnin aktuallığını təsdiqləyir və keyfiyyətə nəzarət qruplarının və təşkilatlarının vahid konsepsiyasının hazırlanması və tətbiqini bir vəzifə olaraq önə şəkər [1]. Vahid konsepsiya ilə kadr hazırlığı milli və dövlət maraqlarının nəzərə alınması məsələsində əngələ çevrilərək bəzi ölkələrin göstərilən istiqamətdə fəaliyyətini məhdudlaşdırır.

Keyfiyyət anlayışına fəlsəfi “kateqoriya” kimi yanaşsaq Aristoteldən başlamış (Aristotel fiziki aləmə keyfiyyət yanaşması-kvalitatilizm) bu günədək keyfiyyət məfhumu filosoflar arasında geniş diskusiyaların yaranmasına səbəb olmuşdur. Müasir fəlsəfə keyfiyyət kateqoriyasına bəzi izahlar verir. Məsələn: “Keyfiyyət – əşyanın xassələrinin mahiyyət çərçivəsində sabit külliyatıdır. Keyfiyyət - əşyanın (təzahür, proses) elə müəyyənliyidir ki, həmin xassə yalnız bu əşyaya və bu sinifdən olan əşyalar qrupuna məxsusdur.” Keyfiyyət fəlsəfi kateqoriya olaraq predmetin onu digər predmetlərdən prinsipce fərqləndirən müəyyənliyi kimi xarakterizə edilir [2].

Digər predmetlərlə qarşılıqlı əlaqədə olan hər bir predmetə sistem kimi baxmaq olar, dayanıqlı sistem isə öz əlamət və xassələrini müəyyən zaman kəsiyində saxlayır. Beləliklə, əşyanı xarakterizə edən keyfiyyəti sistemin keyfiyyəti adlandırmaq olar. Hal-hazırda “keyfiyyət” anlayışına müxtəlif

aspektlərdən: iqtisadi, sosial, idarəetmə, şəxsi və s. yanaşmalar mövcuddur. hər bir yanaşmanın tədqiqat obyektindən asılı olaraq, mahiyyətin dərk edilməsi nöqtəyi nəzərdən izahı var. İdarəetmə keyfiyyəti sahəsində Amerikalı mütəxəssis C.Xarrinqton bu məsələ haqqında fikrini aşağıdakı kimi ifadə etmişdir: “ Keyfiyyət – qəribə şeydir. Hamı ondan danışır, hamı onunla yaşayır və hər kəs düşünür, bu haqda nə bilir, bu nədir. Lakin çox az bir hissə keyfiyyətin izahı haqqında vahid fikrə gəlir”[3]. Keyfiyyət məfhumunun təyin edilməsinin müxtəlif aspektlərinə əsasən təsnifatına bu anlayışın mütləq qiymət kimi, məhsulun xassəsi kimi, təyinatı və standartlara uyğunluq kimi daxil edilmişdir [3].

Keyfiyyət kateqoriyasına gözlənti və tələbat kimi terminlərin daxil edilməsi təsadüfi xarakter daşımır. Bu qanunauyğundur. XX əsrin ortalarından istehlakçılar cəmiyyəti yaradılmışdır. Bu cəmiyyətin tələbləri dövlət və ictimaiyyət tərəfindən müdafiə edilir. Kateqoriyanı ali təhsil sisteminə tətbiq etsək, bir təhsil sistemində hazırlanmış kadrların digər sistemdə hazırlanan kadrlardan fərqləndirən müəyyənliliklər kimi təsəvvür etmək olar. Nəzərə alsaq ki, təhsil sistemi təhsili idarəetmə orqanları, təhsil müəssisələri, təhsil proqramları, öyrənmələr və öyrədənlər kimi əsas elementlərdən, şəxsiyyət, istehsalat, cəmiyyət və dövlət kimi subyektlərdən (sifarişçi və təhsil xidmətləri müştəriləri) ibarətdir, o halda bunlar arasında qarşılıqlı əlaqələrin qurulması və fəaliyyətlərinin uzlaşdırılması keyfiyyəti təmin edən əsas amil kimi ortaya çıxır. Beləliklə təhsilin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi prosesini iki alt hissəyə bölmək olar: subyektin qiymətləndirməsi (xarici qiymətləndirmə), təhsil sisteminin özünün qiymətləndirməsi (daxili qiymətləndirmə). Təhsil sisteminin qiymətləndirilməsində zəruri şərtlərdən biri, kim qiymətləndirir, kimi qiymətləndirir və hansı qiymətləndirmə kriteriyası (kimin mövqeyi və maraqları) ilə qiymətləndirilir. Hər bir təhsil sisteminə maraq və gözləntilər müxtəlif səbəblərdən formalaşdığından sifarişçilərin və təhsil sistemindən yararlananların mənsubiyyətindən, göstərdiyi xidmətin növündən, peşələrə əmək bazarında qoyulan tələblərdən asılı olaraq dəyişə bilər.

Məlumdur ki, sistem elementlərin bütöv, tam əlaqəli cəmidir. Sistem daxilində elementlər bir-biri ilə çox sıx əlaqədədir. Bu əlaqələr sistemin nizamlanmasını təmin edir.Yuxarıda qeyd edildiyi kimi təhsil sistemi də qarşılıqlı təsirdə olan beş elementin kompleksidir. Element isə mövcud tamın tərkibində kiçik vahiddir. Bu vahid özü müəyyən funksiyaları yerinə yetirir. Deməli təhsil sistemində hər bir elementin öz fəaliyyətini hansı istiqamətdə qurmasından, qarşıya qoyduğu məqsədə çatmaq üçün fəaliyyət yanaşmasından və digər elementlərlə qarşılıqlı fəaliyyətini nizamlamasından asılı olaraq nəticəni müəyyənləşdirir.

Ümumiyyətlə ali təhsilin keyfiyyətinə sabit bir forma kimi yanaşmaq düzgün nəticəyə gətirmir. Texnologiyanın sürətlə dəyişildiyi və informasiya

mübadiləsinin operativ həyata keçirilməsi şəraitində bu gün üçün keyfiyyət göstəriciləri məqbul sayılan mütəxəssisin sonrakı dövr üçün keyfiyyəti o qədər də yüksək olmayan kimi və yaxud əmək bazarının tələblərinə cavab verməyən kadr kimi təqdim edilməsinə gətirir. Ona görə də kadr hazırlığında dövrün tələbləri nəzərə alınmalı, təhsil proqramlarında, kurrikulumlarda hətta fənnlər üzrə tədris olunan mövzularda dəyişikliklər aparılmalı və yeniliklər daim nəzərə alınmalıdır.

Təhsili idarəetmə orqanları bu dəyişiklikləri daim diqqət mərkəzində saxlayaraq təhsil sisteminin digər elementlərini də buna əməl etməyi tələb etməlidir.

Yuxarıda deyilənlərin hamısı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Ali təhsil sisteminə islahatlar üzrə Dövlət Proqramı” – nın təsdiq edilməsi barədə 22 may 2009-cu il tarixli 295 sayılı sərəncamda öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sisteminin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası prosesinin sürətləndirilməsi, ali təhsilin məzmununun Boloniya prinsiplərinə uyğun aparılması, ölkə iqtisadiyyatının inkişaf meylinə müvafiq olaraq yüksək hazırlıqlı kadrlara tələbatın ödənilməsi, həmçinin əhaliyə müasir tələblər səviyyəsində ali təhsil almaq imkanı yaradan səmərəli ali təhsil sisteminin formalaşdırılması birmənalı şəkildə dövlətin və ali təhsil müəssisələrinin qarşısına qoyulmuşdur [5].

Təhsil sisteminin beş əsas elementi arasında əlaqələrin qurulmasından asılı olan bu prosesin həyata keçirilməsi hər bir təhsil orqanına öz səlahiyyətləri daxilində fəaliyyətlərini nizamlamaq imkanları yaradır. Sərəncamdam irəli gələn məsələlərin həlli təkcə Azərbaycan Respublikasının deyil Ümumi Avropa əmək bazarının tələblərinin nəzərə alınmasını qaçılmaz edir. Başqa sözlə təhsil fəaliyyətinin effektivliyi onun planlaşdırılması və təhsil prosesinin həyata keçirilməsi formasından (tədris planının tutumluluğu, tədris müddəti və s.) yox, təhsilin nəticəsindən, tələbənin əldə etdiyi bilik, dünya görüşü, qazandığı peşəyə uyğunluğu, sərbəst öyrənmə və özünü təhsil xüsusiyyətlərinə malik olması ilə qiymətləndirilməsi məqsədəuyğun olar. Bu qiymətləndirmədə əsas ağırlıq mərkəzində təhsil prosesi durur (tədris proqramları, tələbələrin təhsildə yetərliliyi) bu prosesdə məzunun əldə etdiyi peşə və şəxsi hazırlıq səviyyəsi ilk növbədə işə götürənlərin rəyi təhsil nəticəsinin yoxlanması kriteriyasına daxil olunmalıdır. Deyilənlərə əsaslanaraq belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, müasir anlamda keyfiyyət predmetin insanın necə qəbul etməsi xarakterindən asılı olaraq qarşıya çıxan tələbatın ödənilməsi xüsusiyyətinin nisbi subyektiv xarakteristikasıdır.

İnsanın tələbatı artdıqca onun ödənilməməsi ehtimalı artır, yəni keyfiyyət azalır və tərsinə. Bu halda eyni bir predmet bir nəfər üçün yüksək,

digəri üçün aşağı keyfiyyətli olur. Beləliklə fəlsəfi anlamda keyfiyyət – predmetin xassələrinin sabit toplusu və dünya anlamında insanın nöqtəyi nəzərindən asılı nisbi tələbatın ödənilməsi üçün ölçü vasitəsidir, yəni “mütləq keyfiyyət” ola bilməz. Təyin edilən anlamda keyfiyyət təminatının yeni ehtiyatını yada salaq xüsusən kadr hazırlığında qəbul edilən informasiyanın həcmindən asılı olan bilik. Tədris prosesində insan öz biliyinin həcmi artırır, bundan asılı olaraq iş keyfiyyətini yüksəldir. Öz növbəsində tələbatın ödənilməsi tərtibini yüksəldir – deməli mütəxəssis keyfiyyətini artırır. Keyfiyyət üzrə peşəkarların beynəlxalq ittifaqının prezidenti, keyfiyyət problemi üzrə Rusiya akademiyasının akademiki Lapidus V.A demişdir: “Bilik – daşıyıcısı və meyarı insan olan bir dəyərdir” [3]. Biliklərin əldə edilməsi ali təhsil müəssisələrində tədris prosesinin təşkilindən, öyrəndənlərə öyrənənlər arasında münasibətlərin tənzimlənməsindən, maddi texniki bazanın səviyyəsindən, həmçinin öyrənənlərin sərbəst işləmə və özünütəhsil vərdislərinin həyata keçirilməsi bacarıqlarının formalaşdırılmasından asılıdır. Son illərdə Avropa ölkələrində ali təhsil sisteminin keyfiyyətinin artırılmasına maraqlı bir sıra daxili və xarici faktorların təsiri ilə artmışdır. Bu səbəblərdən birincisi ali təhsilin kütləvililiyinin təmin edilməsinə akademik standartların tətbiqinin zəifləməsi, universitetlərin fəaliyyətinə müəyən məqsədlər üçün işəgötürənlərin daha çox qarışmaq təşəbbüslərinin artması. Onların fikrinə görə işəgötürənlərin maraqlarının nəzərə alınmaması hazırlanan kadrların əmək bazarının tələblərinə uyğunluğuna zəmanət vermir. Ali təhsilə ayrılmış dövlət vəsaitinin azalması ilə yanaşı təhsil haqlarının durmadan artırılması, beləliklə ictimai xərclərin effektivliyinin və ona olan tələbatın artması, universitetlərin (ali təhsil müəssisələrinin) daha aşkar ictimaiyyətə açıq olması, əmək bazarında rəqabətin güclənməsi, mobilliyə marağın artması və qeyri hökumət təşkilatlarının ali məktəblərin işinə müdaxilə meylinin güclənməsi və s. təhsil sisteminin ictimaiyyətlə qarşılıqlı fəaliyyətini zərurətə çevirir. Boloniya deklorasiyasında ali təhsilin keyfiyyətinin ümumi konturu verilmişdir. Bu istiqamətin inkişaf etdirilməsi Boloniya prosesində aşağıdakı kimi ifadə edilir: “Keyfiyyətin təmin edilməsi məqsədilə Avropa əməkdaşlığı çərçivəsində müqayisə edilən kriteriya və metodologiyanın hazırlanması”. Avropa təhsil cəmiyyəti dəfələrlə ali təhsilin keyfiyyətinin baza prinsiplərinin və mahiyyətinin təyin edilməsi üçün təşəbbüs göstərmişdir. 1998-ci ildə “XXI əsr ali təhsili üçün Ümumdünya bəyannaməsi” YUNESKO-nun təşkilatçılığı ilə keçirilən bu tədbirdə ali təhsilin keyfiyyəti aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir: “Ali təhsil sferasında keyfiyyət onun bütün funksiya və fəaliyyət növlərini : tədris və akademik proqramlar, elmi-tədqiqat və təqaüd, kadrların komplektləşdirilməsi, öyrənənlər, bina, maddi texniki baza, təchizat, ictimaiyyətin mənafeyi naminə fəaliyyət və akademik mühiti əhatə edən çoxölcülü konsepsiyadır.”

Əslində Boloniya prosesinin məqsədi ali təhsilin əsas beş elementi ilə, işgüzar dairələr arasında sözləri birləşdirmək və bu istiqamətdə əldə edilən nəticələri müqayisə edərək hər kəs tərəfindən qəbul edilən konsepsiyanı yaratmaqdır.

2001-ci ilin sentyabr ayında Avropa Universitetlər assosiasiyası tərəfindən “Ali təhsilin keyfiyyətinə nəzarət” haqqında direktiv sənəd qəbul edildi. Bu sənəddə keyfiyyətin ali təhsildə əsas məsələ olduğu vurğulandı və qeyd edildi ki, keyfiyyətin qiymətləndirilməsində əsasən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

1. Qiymətləndirmə orqanları ilə ali məktəblər arasında əməkdaşlıq və inama nail olunması
2. Təhsil proqramlarının və ali təhsil müəssisəsinin məqsədinin nəzərə alınması
3. Ənənəvi təhsil və yeniliklərin balansının təmin edilməsi, akademik istiqamətlənmə və iqtisadi uyğunluq, tədris proqramının məntiqi əsaslandırılması və tələbələrin sərbəst seçiminin təşkili
4. Tədris etmənin, tədqiqat işlərinin, idarəetmə və rəhbərliyin yoxlanılmaya acıq olması
5. Tələbələrin ehtiyac və tələblərinə münasibət məsuliyyətinin, təlim prosesinə aid olmayan xidmətlərin keyfiyyətinin nəzərə alınması [1].

Keyfiyyətə nəzarət əsasən əsas təhsil fəaliyyətinə, diqqətin yönəldilməsinə ciddi fikir verilməsini tələb edir. Bu halda keyfiyyətə nəzarətə ali təhsil müəssisələri mədəniyyətinin əsas üzvü təşkilat forması kimi baxılır. Direktiv sənəddə keyfiyyətin idarə edilməsinin və keyfiyyətə nəzarətin ümumi göstəriciləri öz əksini tapmışdır. Bu göstəricilərə akademik fəaliyyətin müxtəlif aspektləri, təhsil müəssisəsinin muxtariyyəti, təhsilin məqsədi və həyata keçirilməsi vasitələri, abituriyentlərin seçimi və qəbulu, apelyasiyanın proseduru və obyektivliyi, tədris proqramlarının keyfiyyəti, professor-müəllimheyətinin keyfiyyət və kəmiyyət xarakteristikası, tələbələrlə əks əlaqə forması, təhsil kreditlərinin toplanması və ötürülməsi, fənnlərarası əlaqə, müxtəlif proqramlar çərçivəsində təhsil, infrastruktur və təchizat, büdcədən kənar vəsaitin əldə edilməsi, müəllimlərin və tədqiqatçıların motivasiyası, tikinti və təchizata investisiya qoyuluşu, sistematik audit, əmək bazarı ilə əlaqə, beynəlxalq elmi rəqabətə davamlılıq, beynəlxalq keyfiyyətə nəzarət mexanizmi, aktual ictimai diskusiyalarda iştirak və demokratiyanın inkişafına kömək, elmi, texniki və innovasiya sferasının potensialı və s. daxil edilmişdir. Bütün bu yuxarıda göstərilənlər nəzərə alınaraq “minimum standartların təmin edilməsi” və “standart” məfhumunun nəyi ifadə etməsinin müəyyənləşdirilməsi orataya çıxır.

Avropa universitetləri assosiasiyası 12 aprel 2004-cü il Berlin kommunikesində razılaşıdırılmış yuxarıda qeyd edilən standart və prosedur anlayışlarını aşağıdakı kimi müəyyənləşdirir: Standartlar – gözlənilməsi

(riayət edilməsi) zəruri olan prinsip və dəyərlər, prosedurlar xarici orqanların keyfiyyət təminatının və akreditasiyanın nəticələrinin müəyyənləşdirilməsində həyata keçirdikləri fəaliyyətlərin toplusu, ustanovka – uyğun standartların qiymətləndirilməsinə imkan verən, nəzarət nöqtələrini müəyyənləşdirən, tövsiyələr kimi müəyyənləşdirilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, standartlar çoxobrazlılığı və rəqabətədavamlılığı məhdudlaşdırmamalıdır. Bundan başqa qiymətləndirmə sahəsində böyük təcrübəyə malik Avropa universitetlər assosiasiyası ali məktəblərin çoxsahəli olması səbəbindən tam bir kontinenti əhatə edən razılaşdırılmış keyfiyyət standartlarının hazırlanması imkansızdır. Başlıcası bu dəyişikliklərə ali təhsil müəssisələrinin reaksiyasıdır.

Lakin burdan çıxan iki nəticəni diqqətə çatdırmaq lazımdır:

1. Standartların tətbiqi, miqdar metodları, kriteriyalar toplusu və nəzarət siyahısı ali təhsilin keyfiyyətinə effektiv təsir etmir.
2. Ali təhsil müəssisəsinin müstəqilliyi – dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üçün əsas zəmindir. Yəni hər bir ali təhsil müəssisəsi standartlar haqqında öz məqsəd və missiyasına uyğun həll yolu seçir. Beləliklə, bütün yuxarıda deyilənləri nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sisteminin Avropa təhsil məkanına inteqrasiyası proseslərinin sürətləndirilməsi, ali təhsilin məzmununun Boloniya prinsiplərinə uyğun qurulması üçün:
 1. “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramının qarşıya qoyduğu tələblərin tam nəzərə alınması.
 2. Tədris prosesinin müasir tələblər səviyyəsində qurulması, tədris texnologiyalarının və yeni tədris metodlarının tətbiqinə, ənənəvi metodlarla uyğunluğuna malik olunması.
 3. Ali məktəblərin maddi-texniki bazasının müasirləşdirilməsi.
 4. Ali təhsildə keyfiyyətin əldə edilməsi istiqamətində göstərilən fəaliyyətin aşkarlığının təmin edilməsi, maraqlı qurumların və ictimaiyyətin bu prosesin planlaşdırılmasına və həyata keçirilməsinə cəlb edilməsi.
 5. Professor-müəllim heyətinin və tədqiqatçıların motivasiyasının gücləndirilməsi, peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması istiqamətində fəaliyyətin mexanizminin yaradılması, əmək haqlarının stimullaşdırılması.
 6. Ali təhsilin beş əsas elementi arasında əlaqələrin müasir tələblər əsasında formalaşdırılması və keyfiyyət təminatı mexanizminin qurulması, kəsilməz təhsilin həyata keçirilməsi bazasının yaradılması.
 7. Tətbiqi elmlər üzrə təhsil verən ali məktəblər üçün təcrübə mərkəzlərinin yaradılması, bu mərkəzlərin fəaliyyətinə tələbələrin cəlb edilərək əmək fəaliyyətinə hazırlanması, əlavə maliyyə mənbələrinin yaradılması.
 8. Ali məktəblərin beynəlxalq şəbəkələrə qoşulması imkanlarının artırılması, muxtariyyət və mobilliyinin təmin edilməsi

9. Tələbələrin seçim imkanlarına şərait yaradılması və tələblərinin nəzərə alınması, apelyasiya mühitinin obyektivliyi mexanizmlərinin yaradılması.
10. Təhsil müəssisələrinin idarə edilməsi mexanizminin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması, yəni idarəetmə strukturunun yaradılması, idarəetmədə demoqrafik dəyərlərin geniş tətbiqinə nail olunması.
11. Yekun Dövlət Attestasiyasının keçirilmə mexanizminin yaradılması, bu prosesdə aşkarlığın təmin edilməsi, cəmiyyətin müxtəlif maraqlı təbəqələrinin prosesdə iştirakının təmin edilməsinin həyata keçirilməsi məqsədə müvafiq olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Болонский процесс и качество образования: Сенашенко В, Ткач Г. – ст. 33.
2. Введение в философию: Учебник для вузов. 4.1 М. Политиздат, 1990
3. Пилипенко Владимир Петрович, качество, как философская категория. www.dos_management.info/DM_01_2009_pakt_05_consult_05_pi.pdf
4. Салимова Т. Современные подходы к определению содержания категории «качество». www.quality.eup.ru
5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı” – nın təsdiq edilməsi barədə 22 may 2009-cu il tarixli 295 sayılı sərəncamı.
6. Əliyev N. Azərbaycan Respublikasının MBD ölkələri ilə elmvə təhsil sahəsində əlaqələri. səh 96.
7. Həsənov E. Heydər Əliyev diplomatiyası və Azərbaycanın siyasət problemləri. Sosial siyasət problemlər jurnalı. B.2007 səh.77.
8. Vəliyev E.V. Azərbaycan məktəbi ,problemlər, nailiyyətlər və perspektivlər. B.2010. Səh.164.

**M. АББАСОВА
Б. ЮСИФОВ**

РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена роли научно-технического прогресса в совершенствовании научного потенциала высших учебных заведений республики и намеченных преобразований в этой области.

В условиях наличия еще малоизвестных проблем в социально-экономической и духовной жизни общества переходного периода систематизированно изучены отдельные аспекты этой проблемы, сделано научное заключение о развитии научного познания под влиянием научно-технического прогресса, предполагающее взаимное сотрудничество всех исследователей в области общественных наук – философов, социологов, экономистов, историков и др. Для установления общих закономерностей научного развития на современном этапе. В статье паказывається чітосовєршенствованиє науки и техники являється не обхадимы

му словнием изменил ролю человека в общественной жизни республики, средством достижения
явысших человеческих идеалов.

M. ABASOVA
B. YUSIFOV

THE ROLE OF EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF STUDENT CONSCIENCE

SUMMARY

The presented article deals with the development of scientific and technical progress and reforms for the efficient use of scientific potential of higher schools in our Republic.

The serious problems in the social, political and spiritual life of our Republic and learning them, discovering of features of transitions period and carrying out complex investigations are taken into consideration in the given article.

The article also deals with the influence of scientific and technical progress, mutual cooperation of scientists, philosophers, sociologists, economists and historians.

In the presented article it is hoped for scientific and technical progress its future and its influence to human's life. But it must be realized that a human must not give his (her) will to technics.

They have to do their best with the help of technics for the realization of premium ideas.

The article has great importance for the following of development of scientific knowledge and determination of the ways of development of science.